

БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎЛЧОВИ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

Мустафаев Бахтиёр Рустамович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази

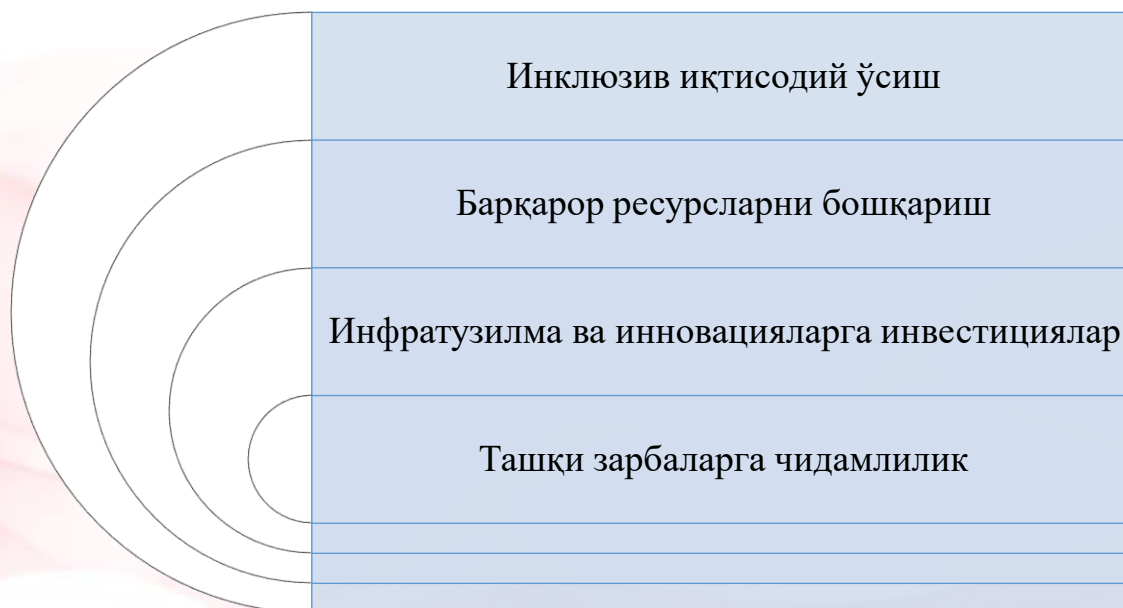
Иқлим ўзгариши, ресурсларнинг камайиши, ижтимоий-иқтисодий тенгсизликлар каби глобал муаммолар фонида барқарор ривожланиш концепцияси ҳозирги ва келажак авлодлар фаровонлигини таъминлашнинг етакчи тамойили сифатида эътиборга сазовор бўлди. Ушбу фикрнинг марказида иқтисодий тараққиёт ижтимоий тенглик ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш билан уйғунликда амалга оширилиши кераклигини тан олиш ётади. Миллий ва халқаро миқёсда барқарор ривожланишга катта эътибор қаратилган бўлсада, минтақавий ўлчов бир хил даражада муҳим, чунки минтақавий иқтисодиётлар маҳаллий фаровонликни ошириш, инновацияларни қўллаб-қувватлаш ва долзарб ижтимоий-иқтисодий ва экологик муаммоларни ҳал қилишда ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Барқарор ривожланиш императиви биринчи марта 1987 йилда Бутунжаҳон атроф-муҳит ва ривожланиш комиссиясининг муҳим ҳисоботида ифодаланган. “Келажак авлодларнинг ўз эҳтиёжларини қондириш қобилиятига путур етказмаган ҳолда ҳозирги замон эҳтиёжларини қондирадиган ривожланиш” деб таърифланган барқарор ривожланиш иқтисодий, ижтимоий ва экологик жиҳатларни ўзида мужассам этган яхлит ёндашувни ўзида мужассам этади. Йиллар давомида ушбу концепция бутун дунё бўйлаб сиёсат ишлаб чиқиш, бизнес стратегиялари ва ҳамжамият ташаббуслари учун етакчи асосга айланди.

Минтақавий иқтисодиётлар контекстида барқарор ривожланишга интилиш маҳаллий ресурслар, ижтимоий-маданий динамика ва бошқарув тузилмалари томонидан шакллантириладиган ўзига хос ўлчамларни олади. Минтақавий иқтисодиётлар турли хил географик ҳудудларни қамраб олади, уларнинг ҳар бири ўзига хос иқтисодий фаолиятлари, табиий бойликлари ва ижтимоий-демографик профилларига эга бўлган шаҳар марказларидан тортиб то қишлоқларгача. Ушбу ҳудудларда барқарор ривожланишга эришиш учун маҳаллий кучли томонлардан фойдаланадиган, муайян муаммоларни ҳал қиладиган ва тармоқлар бўйлаб манфаатдор томонларни жалб қилувчи мослаштирилган стратегиялар талаб этилади.

Барқарор ривожланиш иқтисодий фаровонлик, ижтимоий тенглик ва экологик барқарорликни ўзида мужассам этган мувозанатли ёндашувни ўзида мужассам этади. Ушбу доирада иқтисодий ўлчов марказий роль ўйнайди, чунки у инклюзив ўсишни рағбатлантириш, рақобатбардошликни ошириш ва ресурсларнинг самарали тақсимланишини таъминлаш стратегияларини ўз ичига олади. Минтақавий иқтисодиёт

жараёнида барқарор ривожланишнинг иқтисодий ўлчови узок муддатли фаровонлик ва барқарорликка эришиш учун муҳим элементлари 2.1-расмда шакллантирилган.

2.1-расм. Барқарор ривожланишнинг иқтисодий ўлчови элементлари¹

Барқарор ривожланишнинг замирида иқтисодий тараққиётнинг афзалликлари жамиятда тенг тақсимланишини таъминлашга қаратилган инклюзив иқтисодий ўсиш тушунчаси ётади. Минтақавий иқтисодиётларда инклюзив ўсиш аҳолининг барча қатламлари, жумладан, аёллар, ёшлар ва озчиликлар каби маргинал гуруҳлар учун имкониятлар яратишни назарда тутаяди. Инклюзив ўсишни рағбатлантиришга қаратилган сиёсатлар таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий ҳимояга инвестициялар, шунингдек, кичик бизнес ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ташаббусларини ўз ичига олиши мумкин.

Инклюзив иқтисодий ўсиш нафақат қашшоқлик ва тенгсизликни камайтиради, балки ижтимоий ҳамжиҳатликни кучайтиради, инновацияларни рағбатлантиради ва ялпи талабни рағбатлантиради. Алоҳида шахслар ва ҳамжамятларга иқтисодиётда иштирок этиш имкониятини бериш орқали минтақавий иқтисодлар ўзларининг тўлиқ салоҳиятини очиб, ўсиш ва ривожланишнинг фойдали циклини яратиши мумкин.

Барқарор ривожланишнинг иқтисодий жиҳатининг яна бир муҳим жиҳати табиий ресурсларни барқарор бошқаришдир. Минтақавий иқтисодлар кўпинча ер, сув, фойдали қазилмалар ва биологик хилма-хилликни ўз ичига олган мўл-кўл табиий бойликлар билан таъминланган. Барқарор ресурсларни бошқариш келажак авлодларнинг ўз эҳтиёжларини қондириш қобилиятига путур етказмасдан, ҳозирги эҳтиёжларни қондирадиган тарзда ушбу ресурслардан фойдаланишни ўз ичига олади.

¹ Муаллиф ишланмаси

Бу чиқиндиларни минималлаштирадиган, ифлосланишни камайтирадиган ва атроф-муҳитнинг ёмонлашувини камайтирадиган амалиётларни қабул қилишни ўз ичига олади. Қишлоқ хўжалигида, масалан, органик деҳқончилик, алмашлаб экиш ва сувни тежаш каби барқарор амалиётлар тупроқ унумдорлигини ошириши, биологик хилма-хилликни сақлаши ва иқлим ўзгариши таъсирини юмшатиши мумкин. Худди шундай, тоғ-кон саноати ва энергия ишлаб чиқариш каби соҳаларда барқарор технологиялар ва амалиётлар атроф-муҳитнинг изларини минималлаштириши ва табиий ресурслардан масъулият билан фойдаланишга ёрдам беради.

Инфратузилмани ривожлантириш ва технологик инновациялар минтақавий иқтисодиётларда иқтисодий ўсиш ва рақобатбардошликнинг муҳим омиллари ҳисобланади. Инфратузилмага, жумладан транспорт тармоқларига, энергия тизимларига ва рақамли уланишга сармоя киритиш самарадорликни ошириши, савдони осонлаштириши ва инвестицияларни жалб қилиши мумкин. Бундан ташқари, инновациялар ва технологияларга инвестициялар иқтисодиётни диверсификация қилишга, тадбиркорликни ривожлантиришга ва юқори қўшимча қийматли иш ўринлари яратишга ёрдам беради.

Минтақавий иқтисодлар инновацион кластерлар ва билимга асосланган саноатни ривожлантириш учун ўзларининг ноёб кучли томонлари ва қийсий афзалликларидан фойдаланишлари мумкин. Илмий-тадқиқот ва ишланмаларга сармоя киритиш, технологиялар трансферини қўллаб-қувватлаш ва ҳукумат ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантириш орқали ҳудудлар ўзларини инновациялар ва ижодкорлик марказлари сифатида кўрсатиши мумкин. Бу нафақат иқтисодий барқарорликни оширибгина қолмай, балки янги тармоқларнинг пайдо бўлишига ва долзарб ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш йўллари рағбатлантириш орқали барқарор ривожланишга ҳам ҳисса қўшади.

Нихоят, барқарор ривожланишнинг иқтисодий жиҳати минтақавий иқтисодиётларнинг ташқи зарба ва узилишларга чидамлилигини оширишга қаратилган саъй-ҳаракатларни ўз ичига олади. Глобаллашув, технологик ўзгаришлар ва экологик хавфлар минтақавий иқтисодларга қийинчиликлар туғдиради, бу эса мослашувчан салоҳият ва чидамлилиқни ошириш учун фаол чоралар кўришни талаб қилади.

Бардошлиликни ошириш стратегиялари иқтисодий базани диверсификация қилишни, ижтимоий хавфсизлик тармоқларини мустаҳкамлашни ва офатларга тайёргарлик кўриш ва уларни юмшатишга сармоя киритишни ўз ичига олиши мумкин. Ўзгарувчан тармоқларга қарамликни камайтириш, қўшимча қийматли фаолиятни рағбатлантириш, инновациялар ва тадбиркорлик маданиятини ривожлантириш орқали минтақа иқтисодиётлари ташқи таъсирларга яхшироқ бардош бера олади ва янада барқарор келажак сари ўтишни осонлаштиради.